

מראי מקומות - תענית

י.

העולם, והעולם הוא גשמי, וגן הוא במדרגה יותר גבוה, שהוא רוחני, והמדרגה היותר עליונה הוא עדן. ומה שאמר דודן הוא א' מששים בגיהנם, אולי מפני כי הגיהנם הוא במקום אחר שהוא חסר, ולכן באים שם בני אדם החסרים במעשיהם, ודבר החסר אין ראוי שיוגבל וישוער, כי הגבול והשיעור הוא מן השלמות, שהרי דבר החסר לגמרי אין ראוי שיוגבל וישוער.

ו. ועדן א' מששים בגיהנם

כ' העיון יעקב (בפסחים צד), ועי' יכולים כל העבירות והאיסורים להיות מתבטלים בגיהנם כדי לטהרם.

ז. בג' במרחשון שואלין את הגשמים

ע' בגבורת ארי (ד"ה אמר) שהעיר דמדברי רב ושמואל בגמ' משמע דמתחילין לשאול מבערב, ודלא כבהזכרה דמתחילין להזכיר בתפלת מוסף. וכ' דלפי הטעם של הירושלמי דמה דאין מזכירין במעריב הוא משום שאין העולם מצוי שם, ומה דאין מזכירין בשחרית משום דסוברין דכבר הוזכר מבערב, א"כ לכאור' יש לחוש בשאלה ג"כ, ולמה מזכירין בלילה. ולכן כ' דע"כ ס"ל לרב ושמואל כטעם האחר שהביא הירושלמי דהטעם דמתחילין במוסף הוא כדי שיצאו המועדות בטל, והאי טעמא לא שייך בשאלה. וע"ע במג"א (ק"ה א'), שכ' דבשאלה יכול להזכיר כבר במעריב, משום דבלא"ה אין כולם מתחילין ביום א', וא"כ אין מקום לחוש לאגודות אגודות. [אגב, כ' המג"א דמה שאין מתחילין להזכיר בשחרית, היינו משום דאין שייך לחזן להכריז בשחרית, משום דצריך להסמיך גאולה לתפלה.]

ח. ר"ג אומר בז' בו, ט"ו יום אחר החג, כדי

שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת

הק' הריטב"א (וכן הק' הר"ן [ב. בדפי הרי"ף], וגם תי' על דרך הריטב"א), הא א"י היא מהלך מ' יום, וירושלים באמצע, וא"כ נמצא שהיו מהלך כ' יום לכל צד, ולא ט"ו יום. ותי' דכדי שלא תתאחר זמן השאלה מז' בו, שהוא זמן רביעה בינונית לר"מ, רמו עליהו שילכו במהירות טפי מאדם בינוני, או שילכו בלילה קצת, כדי שגיעו לביתם בט"ו יום. וגם ת"ק חייש לעולי רגלים, אלא דסבר דסגי בהליכת י"ב יום עד ג' חשון, שיחזרו רוב ישראל לבתיהם, ואידך מיעוטא ליזלו ביממא וליליא, כדי שלא תתמנע שאלת גשמים בשביליהו כ"כ.

ט. בז' בו, ט"ו יום אחר החג

הק' התוס' יו"ט, הא בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראי'י, ט"ו אחר החג לא הי' לעולם בז' חשון, דתלוי אם תשרי הי' מלא או

א. א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו,

וכל העולם כולו ע"י שליח

ע' בפ' הרשב"א להגדות, שכ' דארץ ישראל היא עיקר העולם, ומה שהוא טפל לה נקרא חוצות, שהוא חוץ מהעיקר. וביאר דלכן הקב"ה משקה אותה בעצמו, דהיינו דלמטר השמים תשתה מים, אבל שאר ארצות שותות ע"י שליח [ולמשל, מצרים שותה ע"י הנילוס, ולא ע"י מטר], ועע"ש בזה, וע"ע במהרש"א שפי' כל הגמ' על דרך זה.

ב. א"י שותה תחלה וכל העולם כולו לבסוף

הק' הגבורת ארי, היינו רישא דקאמר א"י שותה מי גשמים וכל העולם כולו מתמצית, והיינו משום דא"י שותה תחלה, נמצא הנשאר לכל העולם כולו. ולכן פי' דמה דאמר' כל העולם כולו מתמצית, לאו אתמצית דא"י קאי לאחר שתייתה, אלא אתמצית גן עדן קאי, ששותה כל העולם. אבל א"י שותה מי גשמים בפנ"ע כמו גן עדן.

ג. נהור ענני זעירין מוהי, חשון ענני סגיין מוהי

פרש"י, דמחשכת מים למדין דחשון ענני סגיין מימיהו, וממילא דנהור ענני זעירין מימיהו, וחשכת מיבעי לי' להכי ולהכי, ולשון חשרת הוא לשון השרה. והק' המהרש"א, הא ודאי כבר ידעה הגמ' דשייך ללמוד חשכת מים מלשון חושך. ועוד, הא העיקר חסר מן הספר, דעיקר קו' הגמ' הוא הסתירה בין לשון חשכת ללשון חשרת, וע"ז לא תי' הגמ' כלום לפי פרש"י. ולכן פי' דידעה הגמ' דחשכת משמע טפות גדולות, וחשרת משמע טפות קטנות כדרך כברה, וקו' הגמ' היתה למה שינה הכתובים, וע"ז משני נהור ענני, וכו'.

ד. כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא

שותה, שנא' ונהר יוצא מעדן וכו'

העיר המהרש"א, הא אמר' דהעולם שותה מתמצית גן עדן, וקרא משמע דשותה מעדן. וביאר [ע"פ רש"י] דסימן בעלמא מביא מהאי קרא דגן של עדן שותה תחלה.

ה. ת"ר ארץ מצרים היא ארבע מאות

פרסה על ארבע מאות פרסה, וכו'

ע' במהר"ל (באר הגולה, באר הששי [עמ' קיד]) שהאריך מאד בכמה ענינים בסוגיין. ובתוך דבריו שם (ד"ה ומקשה), כ' שיש להקשות שאין ראוי למהות העולם שיעור זה, וכ' שאין לטעות בכל הדברים האלו לומר כי שיעורים הללו במדה גשמית, שלא דברו חכמים כלל משיעור הגשמי, כי לא היה לחז"ל עסק בזה, אלא דבריהם במהות העולם. וע"ש שביאר דמצרים היא במדרגה תחתונה ביותר, ומדרגה גבוהה מזה הוא כוש, ואח"כ

מראי מקומות - תענית

י. (המשך)

דזמן רביעה ג' היא י"ז חשון, ולכן כשעבר זמן רביעה ג' ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים להתענות. וכ' דא"כ י"ל דלא קיי"ל כסתם מתני' זו, שהרי ר' חסדא [עכ"פ לחד לישנא] פסק כר' יוסי כנגד ר"מ, ולדבריו הרביעה הג' היא בר"ח כסלו.

יג. מאי קמ"ל, תנינא, וכו'

הק' השפת אמת, מדברי רש"י משמע דקו' הגמ' היא דמאי קמ"ל, הא מבואר במתני' דאין מתחילין בחמישי. וק', למה פ' כן לקו' הגמ', הא י"ל דקמ"ל הא גופא, דלתעניות של היחידים יש זמן בה"ב, דה"א שאין להם זמן קבוע כלל, וכ' דאולי כל זה נכנס בתי' הגמ', דקמ"ל דמתני' להלן מיירי גם בתעניות של היחידים, דצריכין להיות בבה"ב.

יד. כשהתחילו היחידים להתענות, מתענין בה"ב, ומפסיקין בר"ח וביו"ט הכתובין במגילת תענית

כ' הרי"ף (ב: בדפי הרי"ף) דזהו רק בתענית יחיד, אבל בתענית ציבור אין הדין כן, אלא דאף דלכתחלה אין גוזרין תענית על הצבור בר"ח בחנוכה ופורים, אם התחילו אין מפסיקין. וכ' הרי"ן דטעם הדבר הוא דתענית יחיד לא אלים לבטל יו"ט הכתובין במגילת תענית, דגזרתנו קודמת לנדרו ומבטלתו.

חסר, דאם הי' חסר אז לכאו' היו מתחילין בח' חשון. (אבל לפי מש"כ הריטב"א שהבאנו לעיל, דז' חשון הי' דוקא, משום שהוא זמן רביעה שני' לפי ר"מ, א"כ לכאו' אין שייך לומר כן, וצ"ע.)

י. אמר ר"א הלכה כר"ג

הק' הרי"ן (ב: בדפי הרי"ף), איך פסק ר"א כר"ג, הא ר"ג לא אמר הכי אלא משום עולי רגלים, והאידינא בזמן חורבן הבית ליכא למיחש להכי. ותי' דכיון שהוקבע זמן זה לא"י, אף כל מי שיראין מן ירידת גשמים משום פירי דדברא וכיוצ"ב, מאחרין השאלה עד ז' חשון.

יא. ובגולה עד ששים בתקופה

כ' הריטב"א דגם אנו נוהגין כן כמו בבבל. וכ' ג' טעמים, א', מפני שאנו נגררים אחריהם בכל עניננו, והב' שתהא בדין א' כל הגולה כפשטה דמימרא "ובגולה עד ששים", וג' שהשאלה לאלתר יזיק לפירות השדה, ולכן ממתינין עד ששים יום בתקופה.

יב. הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו

גשמים, התחילו היחידים מתענין

כ' הרי"ן (ב: בדפי הרי"ף) דמסתמא מתני' אזלא בשי' ר"מ דס"ל